

Sülh Prosesləri

Təhlükəsizlik sektoru islahatının müzakirəsi

Bu buraxılışla bağlı

TSİ-ı Köməkçi materialları yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi(TSİd) və təhlükəsizlik sektoru islahatı(TSİ) üzrə mövzulara qısa girişlər verir. Bu cür buraxılışlar indiki dövrdə gedən debatları ümumiləşdirir, əsas terminləri izah edir və geniş təcrübəyə əsaslanaraq əsas gərginlik doğuran məsələləri üzə çıxarır. TSİ Köməkçi materialları yaxşı idarəçilik və ya islahat üçün spesifik modelləri,siyasi proqramları və ya təklifləri təbliğ etmir,əksinə hər bir bu cür mövzular üzrə oxucuların biliklərinin artması üçün, onları əlavə vəsaitlərlə təmin edir. TSİ Köməkçi materialları yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi (TSİd) və Təhlükəsizlik sektoru islahatı (TSİ) üzrə mövcud yanaşmaları anlamaq və tənqidi qiymətləndirmə aparmaq istəyən təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi və islahatı üzrə çalışan maraqlı tərəflər üçün nəzərdə tutulan vəsaitdir.

TSİ-ı Köməkçi materialları ilə bağlı

Bu TSİ-ı Köməkçi materialları təhlükəsizlik sektoru islahatının sülh proseslərində hansı yeri tutduğunu və onun təhlükəsizliyin, ədalətin və demokratik idarəçiliyin başqa aspektləri ilə necə əlaqədə olduğunu izah edir. O sülh proseslərinin TSİ-a daxil edilməsinə təsir edən bir sıra əsas amilləri, o cümlədən, danışıqların müəyyən forma almasında vasitəçilərin rollarını və strategiyalarını vurğulayır. Bu Köməkçi materialları, həm də sülh prosesləri zamanı TSİ-nin hansı məsələlərinin tipik olaraq müzakirə edilmədiyini və TSİ-ı müzakirələri və icrası zamanı ortaya çıxan problemləri müzakirə edir.

Bu TSİ Köməkçi materialları aşağıdakı suallara cavab verir:

- ▶ *Nəyə görə sülh proseslərində TSİ-də əsas rol oynayır?..... 2*
- ▶ *Sülh proseslərində TSİ-nin yeri nədir?..... 3*
- ▶ *Sülh proseslərində hansı cür TSİ-a etinasız yanaşılır?..... 7*
- ▶ *Sülh proseslərində başqa hansı təhlükəsizlik tədbirləri TSİ –i üçün uyğundur? 8*
- ▶ *Sülh proseslərinin TSİ-a daxil edilməsinin hansı problemləri vardır? 9*

Nəyə görə sülh proseslərində TSİ-də əsas rol oynayır?

Sülh prosesləri hər bir cəmiyyət üçün dönüş anlarıdır və bu proseslər zamanı, Dövlət təsisatları və onun əhali ilə olan münasibətləri münaqişə subyektləri tərəfindən yenidən müəyyən edilir, bəzən mülki cəmiyyət və ümumilikdə əhali ilə məsləhətləşmələr vasitəsilə edilir. Çox zaman qarşıdurma tərəflərə kömək etməklə onların hamısının qəbul edə biləcəyi razılığa gəlmələri üçün bu cür danışıqlar prosesinə vasitəçilər də qoşulur. Əksər sülh prosesləri, ölkədə gələcəkdə hansı cür TSİ-də olacağını müzakirə edirlər. Yaxşı TSİ-də əhalinin bütün təbəqələrinin zorakılıqdan və başqa zərərverici formalardan qorunmasına və ədalət mexanizmlərinə çıxışlarının təmin olunmasına çalışır və eyni zamanda təhlükəsizlik və ədalət təminatçılarının yaxşı idarəçilik prinsiplərinə uyğun olaraq hərəkət etməsinə və demokratik nəzarət qarşısında

hesabatlı olmasına çalışır.

Yaxşı TSİ-də danışıqlarda sülh prosesini aşağıdakı yollarla dəstəkləyir:

Vəziyyətə təsir etməklə və dövlət və qeyri-dövlət subyektləri arasında müəyyənliyi təmin etməklə:

Sülh prosesi zamanı TSİ-ı və tərksilah, ordudan tərxisolma və cəmiyyətə yenidən inteqrasiya(DDR) üzrə alınan qərarlar münaqişə subyektlərinə təhlükəsizlik qərantıları, əhv etmə və təhlükəsizlik sektorunda hakimiyyətin bölünməsi haqqında aydınlıq gətirə bilər və o da təhlükəsizlik dilemmasını həll edə bilər.

Prosedur qazancları gətirməklə:

Sülh prosesində TSİ-də haqqında müzakirələr əhalinin və dövlətin təhlükəsizliyi üçün demokratik idarəçiliyin gətirdiyi faydalar ilə münaqişə tərəflərini tanış edir və onun sülh sazişinə daxil edilməsi hökumətin sonralar TSİ-nin həyata keçirilməsində qərarlılığını artırır..

Münaqişənin aparıcı qüvvələri ilə

işləməklə: Təhlükə, insan hüquqları pozuntuları və ədalətə çıxışın olmaması çox zaman silahlı qrupları səfərbər edən əsas elementlərdir və bu məsələlər onların təmsil etdikləri iddiasında olduqları əhalinin əsas narazılıqlarının mərkəzində durur. Ona görə də, təhlükəsizlik sektorunun iş tərzinin dəyişməsi ilə ədalətin bərpa edilməsi və gələcək pozuntuların qarşısının necə alınması müzakirələri çox sayda sülh proseslərində mühüm yer tutur. Təhlükəsizlik sektorunda əhalinin bütün təbəqələrinə bərabər münasibət və təmsilçilik tələbləri də danışıqlarda tez-tez qoyulan məsələlərdir.

Dövlətin və təhlükəsizlik sektorunun legitimliyinin bərpa edilməsi ilə:

Əhalinin bütün təbəqələrinə effektiv və hesabatlı təhlükəsizlik və ədalətin təmin edilməsi bütövlükdə münaqişə sonrası hökumətin legitimliyinin artmasına kömək edə bilər və xüsusilə də təhlükəsizlik sektorunun və nəticədə, sabitliyin bərpasına kömək edə bilər.

Yaxşı təhlükəsizlik sektoru idarəçiliyi (TSİ-də) və təhlükəsizlik sektoru islahatı(TSİ).

Yaxşı TSİ-də, yaxşı idarəçiliyin prinsiplərinin, dövlət tərəfindən təhlükəsizliyin təmin edilməsi, təhlükəsizlik idarəetməsi və onun üzərində nəzarətə necə tətbiq edilməsini göstərir.

Yaxşı TSİd-nin prinsipləri hesabatlılıq, şəffaflıq, qanun aliliyi, iştirakçılıq, vaxtında problemlərə reaksiya verilməsi, effektivlik və məhsuldarlıqdan ibarətdir.

Təhlükəsizlik sektoru tək cə təhlükəsizlik təminatçılarından ibarət deyil, buraya həm ölkə səviyyəsində və həm də yerli səviyyədə təhlükəsizlik idarəetməsi və nəzarəti ilə bağlı olan bütün təsisatlar və təhlükəsizlik sektoru qulluqçuları da aiddir.

Yaxşı TSİd –nin qurulması təhlükəsizlik sektoru islahatının məqsədidir. TSİ siyasi və texniki proses olub təhlükəsizliyin təmin edilməsini, idarəetməsini və onun üzərində nəzarəti mülki demokratik nəzarət, qanun aliliyi və insan hüquqları çərçivəsində daha da effektiv və daha da hesabatlı etməklə dövlətin və əhəlinin təhlükəsizliyini yaxşılaşdırmaqdır. TSİ-ı sadəcə dövlət təhlükəsizliyi təminatının bir hissəsinə fokuslana bilər və ya bütöv sistemin necə işləməsinə fokuslana bilər, burada əsas məsələ effektivlik və məhsuldarlığın yaxşılaşdırılmasıdır.

Bu əsas təriflər haqqında daha ətraflı məlumat almaq üçün “Təhlükəsizlik Sektoru İdarəçiliyi” və “Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı” üzrə TSİ **Köməkçi materiallarına** isnad edin.

Sülh proseslərində TSİ-nin yeri nədir?

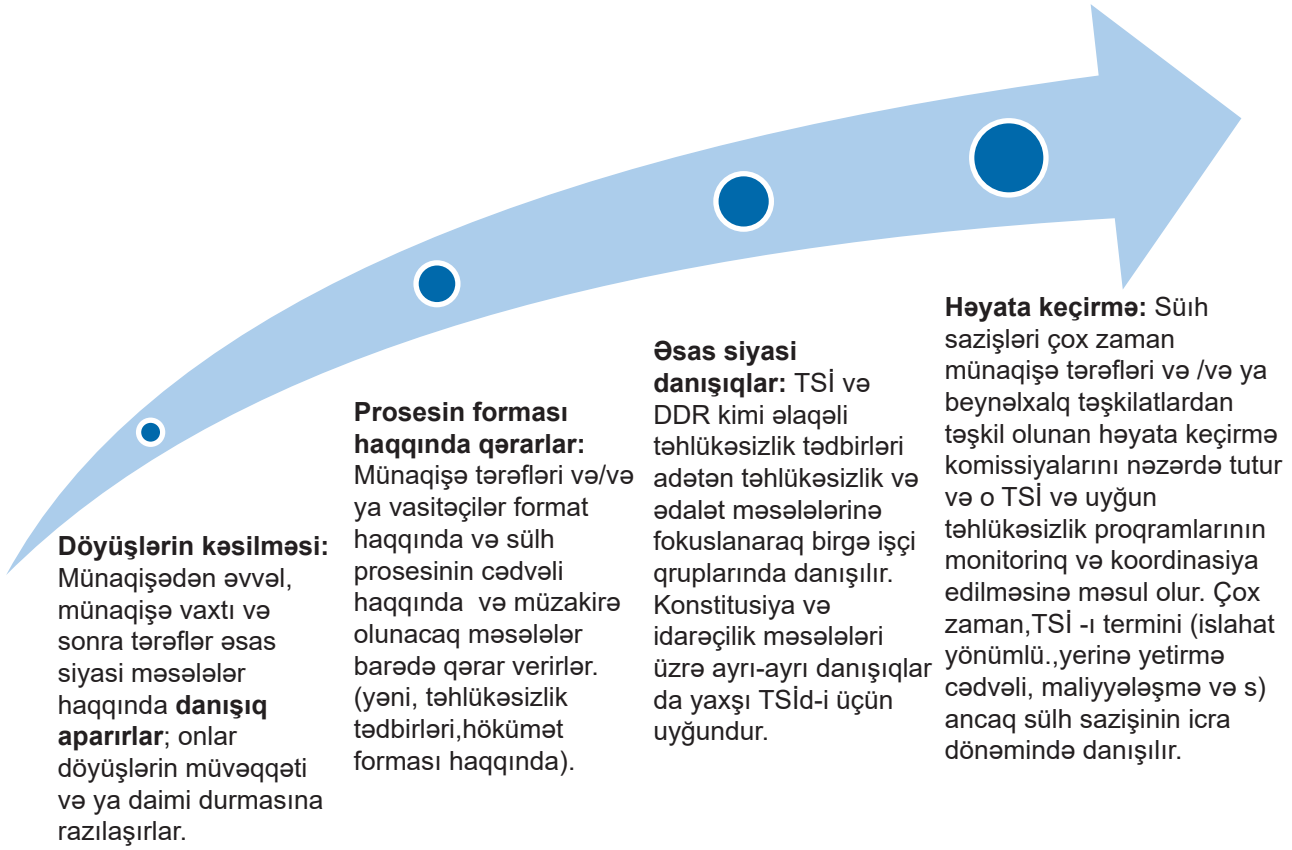
Cürbəcür növ sülh prosesləri olduğu kimi, sülh proseslərində TSİ-a yanaşmanın da cürbəcür yolları vardır. Aparılan bütün sülh prosesləri sülh müqaviləsinə gətirir və eynilə vasitəçilik edilən bütün sülh prosesləri sülh sazişinə gətirir. Sülh sazişi imzalanması gözlənilən və demokratik dəyişikliklərə yönələn sülh proseslərində, TSİ-ı əksər hallarda prioritetləşdirilir. Çox az sayda sülh sazişləri geniş TSİ-ı proqramlarına yer verir, eyni zamanda əksəriyyəti müdafiə sektoru, polis və kəşfiyyat xidmətləri islahatları kimi TSİ-nin spesifik sektorlarını qeyd edir. İslahat təşəbbüsləri həm də özlərini idarəçiliyin miqyasına bir-birindən fərqləndirir.

Gövrək və münaqişəli ölkələrdə, təhlükəsizlik sektoru, adətən zəif TSİ-i ilə əlaqəli cürbəcür çatışmama-zlıqlardan əziyyət çəkir. Müharibədən sülhə keçid dövründə bu cür idarəçilik problemlərini həll etmək üçün TSİ-nin müxtəlif tərkib hissələri həyata keçirilir.

- **Hərbi islahat** adətən qeyri-dövlət silahlı qruplarının hissələrini silahlı qüvvələrə inteqrasiya etmək məqsədi güdür və o da insan

hüquqlarına həssas və iş bacarıqlarına uyğun yoxlama və işə qəbul etmə prosedurlarının qurulmasını tələb edir. Münaqişə sonrası ölkələr, həm də müharibə dövründə sərf etdikləri hərbi büdcə və hərbi imkanlardan, dinc dövrün tələb etdiyi büdcə və hərbi imkanlara keçməlidirlər. Müharibə dövründə silahlı qüvvələr üzərində mövcud olan icra orqanlarının nəzarət monopoliyası, dinc dövrdə daha təsirli parlament və mülki cəmiyyət təşkilatlarının nəzarətinə yol açmalıdır.

- Müharibə-sülh keçidlərində **daxili təhlükəsizlik xidmətlərinin islahatı, statusu** adətən mülki və əhaliyə xidmət edən polis təşkilatının qurulması məqsədi daşıyır və əvvəllər hərbi əməliyyatlara cəlb olunan fərqli hüquq müəvəzə orqanlarının rollarının ayrılmasına xidmət edir.
- Bu cür kontekstlərdə **ədliyyə islahatı** çox zaman mülki şəxsləri və döyüşçüləri ayıran və kənd yerlərində və izlədə yaşayan əhalini də qucaqlayan, cəmiyyətin bütün təbəqələrinə çıxışı olan effektiv və proporsional ədliyyə mexanizmləri qurmaq məqsədi daşıyır. Münaqişə sonrası hökumətlər, həmçinin, böhran dövründə təcili tədbirlər kimi elan edilmiş fəvqəladə halları da aradan qaldırmalıdır. Adətən, müharibə sonrası geniş konstitusiya islahatı proseslərinin bir hissəsi, ölkə qanunlarının beynəlxalq insan hüquqları standartlarına uyğun qurulması və təhlükəsizlik sektorunda təsisatı səlahiyyət bölgüsünün təmin edilməsi, o cümlədən, ölkə insan hüquqları komissiyası kimi müstəqil nəzarət mexanizmlərinin qurulmasıdır.
- **Həbsxana islahatı** keçid dövrü şəraitində çox zaman müharibə dövründəki çox sayda məhbusların saxlama vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və məhbusların sayının azaldılmasını nəzərdə tutur. Başqa çox yayılmış addım isə siyasi məhbusların azad edilməsidir.

Şəkil 1. TSİ-ı sülh prosesi boyunca təhlükəsizlik, ədalət və idarəçilik üzrə geniş müzakirələrə salınmışdır.

TSİd/TSİ-ı sülh proseslərində necə görünür, onların yekun sənədləri və icra prosesi adətən cürbəcür amillərdən asılıdır;

- Özünün effektiv demokratik nəzarət və baxış mexanizmləri ilə, təhlükəsizlik sektorunun öncəki müsbət təcrübələri və insan-mərkəzli mandatları sülh prosesində TSİ-a olan müqaviməti azalda bilər.
- Siyasi keçidin tipi (yəni, çevriliş/xalq, etirazlar/üsyar), narazılığa yönəlməsi (yəni, təhlükəsizlik/iqtisadi, mərkəzi hökumətin nəzarəti/ayrılma) və istiqaməti (demokratik/avtoritar) münaqişə tərəflərinin prioritetlərinə və imkanlarına və TSİ-a verilən ictimai və beynəlxalq dəstəyə təsir edə bilər.
- Münaqişə tərəfləri arasındakı danışıqlar strategiyası və qarşılıqlı inam sülh prosesinin hansı dövründə və hansı ardıcılıqda TSİ-a yer verildiyinə təsir edə bilər.

- Vasitəçilərin sövdələşmə prosesini irəli aparmaq üçün tətbiq etdiyi strategiyalar eyni dərəcədə TSİ-nin sülh prosesində müzakirəsinə və sırasına təsir edir.

Münaqişə tərəflərinin TSİ/TSİd-ni və əlaqəli təhlükəsizlik tədbirlərini (yəni, DDR, mina fəaliyyəti, SALW) necə müzakirə etməsi, həm də onların bu konsepsiyalar və yanaşmalarla tanışlığının miqyasından asılı olur. Qeyri-dövlət silahlı qrupları və yerli mülki cəmiyyət təhlükəsizlik sektorunun necə idarə edilməsi haqqında hökumət və beynəlxalq subyektlərdən fərqli olaraq çox zaman fərqli maraqlara və baxışlara sahibdirlər. Beynəlxalq texniki ekspertlər və vasitəçilər, mövcud TSİd-i praktikalarının qarşısındakı problemlərin ayırılmasında və bu praktikalara alternativ praktikaların hazırlanmasında münaqişə tərəflərini və mülki cəmiyyəti dəstəkləyə bilər və həmçinin, bu cür planların yerinə yetirilməsi üçün işlək islahat strategiyalarının hazırlanmasına dəstək verə bilər.

Vasitəçilik üslubları/strategiyaları

- Yüngünləşdirici vasitəçilik münaqişə tərəflərinə bir-biri ilə əlaqə qurmağa və əldə etdikləri razılığı qiymətləndirmək üçün zəruri olan bütün məlumatlara çıxış əldə etmək imkanı yaradır. Vasitəçilər, münaqişə tərəflərinə təşkilati və texniki dəstək verə bilər, lakin onlar köklü tövsiyələr verməkdən çəkinirlər;
- Vasitəçilər həm də danışıqları dəyərli fikirlərlə zənginləşdirərək bir qurucu kimi də çıxış edə bilərlər. Quruculuq, münaqişə tərəflərini mümkün alternativ həllərin oluğu haqqında məlumatlandırmaqla münaqişənin hər hansı dalana düşməsinə kömək edir.
- Güc vasitəçiliyi, münaqişə tərəflərinə münaqişənin həllinin düşməncilik davam etməsi ilə müqayisədə faydaları və zərərləri haqqında qorxutma və stimullar vasitəsilə təsir etməsi ilə aparılır. Lakin vasitəçilər bunun üçün az-az hallarda çox zamana malik olur.

Bu strategiyalar arasındakı fərqlər açıq aydın deyil və onlar ayrı-ayrılıqda istifadə oluna bilər və ya prosesin müxtəlif mərhələlərində birlikdə istifadə edilə bilər.

İnam qurma tədbirləri (İQT-i)

Münaqişə tərəfləri qarşılıqlı qəbul edilən nəticəyə gəlmək üçün bir-birinə minimum dərəcədə inam tələb edirlər. Vasitəçilər bu inamı qurmaq üçün və sülh prosesi boyunca tərəflər arasında normal münasibətlər yaratmaq üçün müxtəlif strategiyalardan istifadə edirlər. İQT-nin yayılmış məqsədlərindən biri münaqişə tərəflərini bir-birinin gözündə “insaniləşdirməkdir” və onlar arasında mövcud olan bir-birini “vəhşi” görmək qarşılıqlı qavrayışını söküb dağıtmaqdır. Onlar həmçinin sözlərə yox, addımlara fokuslanır və adətən hər iki tərəfə bərabər təsir etməyə çalışır. İQT-i, siyasi, təhlükəsizlik, ətraf mühit, sosial və hümanitar kimi fərqli mövzularla əlaqəli ola bilər

Vasitəçilər təhlükəsizlik məsələlərinə texniki məsələ kimi də baxa bilərlər və ya onlar təhlükəsizliyin konkret sahəsi əsasında, qarşıdurma tərəfləri arasında işçi qrupu yaratmaqla İQT-nin loqikasından istifadə edə bilərlər. Məsələn, münaqişə tərəfləri TSİ-də üzrə birgə təlimlər

keçə bilərlər, onlar əsirləri dəyişdirə bilər və birgə mina təmizləmə işlərinə cəlb oluna bilərlər və ya atəşkəsi qoruyan birgə monitoring komandalarına qoşula bilərlər.

Sülh proseslərində hansı cür TSİ-a etinasız yanaşılır?

Kəşfiyyat idarəçiliyi: Sülh müqavilələrinə salınan TSİ-i növü adətən polis, hərbi və məhkəmə orqanlarının islahatına fokuslanır. Onlar az-az hallarda kəşfiyyat sektorunun idarəçiliyinin güclənməsini nəzərdə tutur, baxmayaraq ki, kəşfiyyat üzərində nəzarət insan – mərkəzli təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün əsas məna daşıyır. (Bax “Kəşfiyyat üzərində Nəzarət” Köməkçi materialları)

Gəndər bərabərliyi və təhlükəsizlik: Mülki cəmiyyət və beynəlxalq subyektlər tərəfindən çox zaman qadın və qızların və seksual azlıqların hüquqlarının təmin edilməsi və onların zorakılıqdan qorunması və siyasi hüquqlarının genişləndirilməsi məsələləri sülh müqavilələrinə daxil edildiyi halda, münaqişə tərəfləri və ənənəvi hakimiyyətlər çox zaman bu cür təşəbbüslərin qaydasında həyata keçirilməsinə mane olurlar.

İslahatın icra etmə maddələri: Münaqişə tərəfləri təhlükəsizlik sektorunun islah edilməsinə öz maraqlarını nümayiş etdirsələr də, çox zaman onlar bu islahatların necə həyata keçirilməsinin detalları ilə əlaqəli fikir ayrılığında olurlar. Ona görə də, sülh müqavilələrində TSİ-i ilə bağlı maddələr çox zaman dumanlı qalır. Lakin, müqaviləni həyata keçirən zaman TSİ-i proseslərinin aparılmasını planlamaqla, maraqlı tərəflər və icra tərəfdaşları üçün daha da yayılmış TSİ-i maddələri lazımı azadlıqları təmin edə bilər. Çox zaman, sülh müqaviləsində yer tutan parlaq maddələr pis planlaşdırmaya görə və ya ölkə və beynəlxalq tərəfdaşların siyasi və maliyyə səbatsızlığı ucbatından yerinə yetirilmir.

Gəndər – daxil sülh prosesləri və TSİ-i

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Gəndər və Geniş Vasitəçilik Strategiyaları üzrə Rəhbəri” (2017) geniş gəndər daxil sülh proseslərinin bir sıra üstünlüyünü vurğulayır:

- Qadınların iştirakı sülh prosesinə qoşulan yerli əhalinin sayını artırır və prosesin legitimliyini və etibarlılığını möhkəmləndirir.

- Qadınların baxışları münaqişənin səbəbləri və nəticələri ilə bağlı fərqli anlama gətirir və onların həlli üçün daha da geniş və potensial olaraq predmetli təkliflər ortaya qoyar.
- Qadın və qızların,kişilərin və oğlanların spesifik tələblərinə yönəlmiş sülh sazişləri dayanıqlı sülhə kömək ed'r.

Sülh prosesinin bütün mərhələlərində gəndər iştiraki təhlükəsizlik quruluşlarında yerli sahiblənməni gücləndirər və müxtəlif gəndər kimliyi və seksual orientasiyası olan adamların spesifik təhlükəsizlik tələbləri haqqında məlumatlılıq yaradar. Bu təhlükəsizlik sektorunun qiymətləndirmə,plan və planlaşdırma proseslərinə salınmalıdır. Gəndər daxil sülh prosesləri həm də qadın və seksual azlıqların təhlükəsizlik sektoru təsisatlarında bərabər şəkildə işləməsi üçün əsas yarada bilər.

Sülh proseslərində başqa hansı təhlükəsizlik tədbirləri TSİ –i üçün uyğundur?

TSİ-i sülh prosesləri zamanı danışılan yeganə təhlükəsizlik tədbirləri növünə aid deyil. Əlaqəli yanaşmalara aşağıdakılar aiddir:

- Atəşkəs/hərbi əməliyyatların kəsilməsi
- Qeyri-dövlət silahlı qüvvələrin və hökumət qüvvələrinin tərksilah,tərxisolma və cəmiyyətə inteqrasiyası(DDR)
- Qeyri-dövlət silahlı qüvvələrin hökumət qüvvələrinə inteqrasiyası
- Yüngül və atıcı silahların üzərində nəzarət mexamizləri, və həmçinin,
- Minaların və müharibədən qalan başqa partlayıcı qalıqların neytrallaşdırılması tədbirləri(Mina fəaliyyəti).

Bütün bu təhlükəsizlik strukturları silahlı zorakılığa baş vurmaq və ya ondan qorunmaq üçün vasitələrə dəyişən miqyaslarda Dövlətin gücdən istifadə etmək üzərində legitim monopoliyasına toxunurlar. Mina fəaliyyəti və SALW nəzarəti insan məhrumiyətlərinin yüngülləşməsinə fokuslanır. Onların hümanitar məqsədləri və daha çox texniki proses onu göstərir ki,bəzən vasitəçilər və münaqişə tərəfləri üçün bu məsələləri danışıqlar zamanı müzakirə etmək daha da asandır. Əksinə, münaqişə tərəfləri tərəfindən DDR və TSİ-a,siyasi baxımdan,daha da həssas baxılır,çünki onlar önəmli öhdəliklər gətirir və tərəflərin təhlükəsizliyinə və siyasi və iqtisadi gücünə əlavə

çətinliklər yaradır. Ona görə də, bu cür təhlükəsizlik tədbirləri üzrə konsensus əldə etmək və münaqişə tərəflərini onları yerinə yetirməyə inandırmaq çox zaman daha da çətinidir. Eyni zamanda,silahlı qruplar və hökumətlər mühüm maddi qazanc və təlimlər gözlədikləri halda,çox zaman DDR və TSİ-a güclü maraq göstərirlər.

Fərqli təhlükəsizlik quruluşları sülh prosesində və kənarında əhəmiyyətli birgə fəaliyyətlər həyata keçirə bilərlər: DDR, Mina fəaliyyəti və SALW nəzarəti əhali və dövlət təsisatları üçün qısa müddətli təhlükəsizlik qazanclarına və yerli imkanların və təsisatların inkişafına gətirə bilər və balanslı legitim və hesabatlı dövlət təhlükəsizlik qüvvələrinin xeyrinə dəyişə bilər. TSİ-i bu qazanclar üzərində təhlükəsizliyi təmin etmək üçün dövlət imkanlarını gücləndirməyə və demokratik TSİ-d-i vasitəsilə hökumət idarəçiliyini leqitimləşdirməyə çalışır.

Sülh proseslərində ədalət mexanizmləri

Sülh sazişləri çox zaman keçid ədliyyə mexanizmlərini nəzərdə tutur. Bu mexanizmlərin bir qismi müəyyən şərtlər daxilində əhv edir, başqaları isə qanun pozuntusu törədənləri ədalətə çəkmək məqsədi güdür və bir qismi də cinayəti törədənlər və onun qurbanları arasında müəyyən barışığa sövq edirlər. Adətən aşağıdakılar çox zaman sülh proseslərinə daxil olur:

- Qismən əhvetmə ;
- Müvəqqəti cinayət məhkəmələrinin qurulması;
- Müstəqil həqiqət/insan hüquqları komissiyalarının qurulması;
- Polis təşkilatı,cinayət hüququ və ya məhkəmənin islahatı;
- Barış mexanizmləri;
- Zərərçəkənlərə dəstək mexanizmləri

Silahlı münaqişədən əvvəl və ya münaqişə zamanı, insan hüquqları və hümanitar qanunları pozan münaqişə tərəfləri cinayət araşdırması və cəzalandırılması prosesinin subyektı olmaqdan təbii olaraq qaçmağa çalışır. Əhv etmə və keçid hüququ və yoxlama prosedurları məsələləri ictimai asayiş və ədalət sistemlərinə daxil olur və ona görə də çox sayda sülh proseslərinin əsasını təşkil edir. Keçid ədliyyə sisteminin mexanizmləri vəziyyətin legitimliyinə kömək edir və ədalət sisteminin islahatı istiqamətində daha geniş

söylərin bir hissəsi olur. Zorakılığı qısa zaman ərzində bitirmək üçün əhv etmə tələblərinin qəbul edilməsi, təhlükəsizlik sektorunda hesabatlılıq və şəffaflığın güclənməsinə çalışan TSi/TSİd-nin məqsədlərinə zidd ola bilər.

Sülh proseslərinin TSi-a daxil edilməsinin hansı problemləri vardır?

Vasitəçilər, TSi-ı maraqlı tərəfləri və icraedici tərəfdaşlar sülh prosesləri zamanı TSi-ı haqqında aparılan müzakirələr zamanı müxtəlif problemlərlə üzləşə bilərlər.

Münaqişə tərəfləri arasında və ya onlarla vasitəçi arasında lazımi səviyyədə inam olmaya bilər, bu onların və siyasi və iqtisadi hakimiyyətin qorunmasını məhdudlaşdıran təhlükəsizlik strukturlarının müzakirəsi zamanı ortaya çıxmağa bilər. TSi-nin həssaslığı və onun siyasi mahiyyəti münaqişə tərəfləri arasında inam yaratmağa maneə ola bilər və qeyri-dövlət silahlı qüvvələri və geniş ictimaiyyət tərəfindən real olmayan gözləntilər yarada bilər.

Sülh müqaviləsi əsas maraqlı tərəflərin siyasi konsensusu nəticəsində alınmaya da bilər. Münaqişə tərəfləri arasında minimum siyasi konsensusun əldə edilməsi və ictimai iştirak TSi-ı və başqa təhlükəsizlik tədbirlərini uğurla həyata keçirmək üçün zəruridir.

Hökumətlər, onlara qarşı silahlı qüvvələrin tək silaha başlamadığı və silahlı qruplardan ayrıldığı zamana qədər, TSi-ı aparmağı istəməyə bilər. Eynilə, silahlı qruplar da, həm siyasi təsir vasitəsi kimi və həm də özlərini qorumaq üçün istifadə etdikləri hərbi imkanlardan məhrum olmağa görə DDR-ə müqavimət göstərə bilərlər.

Zorakılığın davam etməsi, təhlükəsizlik sektoru islahatının və başqa təhlükəsizlik tədbirlərinin münaqişə tərəfləri tərəfindən yerinə yetirməsinə maneə ola bilər. Bu o zaman ola bilər ki, münaqişə tərəflərindən bir qismi münaqişənin davam etməsindən daha çox fayda görür, nəinki onun dinc yolla tənzimləməsindən və ya hər hansı münaqişə qrupunun rəhbərliyi sülh müqaviləsinin maddələrini həyata keçirmək üçün bütün qrup üzərində lazımi nəzarətə malik olmur.

Zorakı münaqişənin törətdiyi məsələlərin qısa müddət ərzində həll edilməsi yanaşmaları TSi-nin

uzun müddətə hesablanan hesabatlı, çoxluğun iştirak etdiyi və şəffaf təhlükəsizlik və ədalət sektorları təsisatları qurmaq məqsədlərinə uyğun deyildir. Məsələn, əhv etmə perspektivləri və ya silahlı qüvvələrin hökumət qüvvələrinə inteqrasiya olması döyüşçülərə hərbi hərəkətləri durdurmağa stimül verir. Eyni zamanda, bu cür tədbirlər təhlükəsizlik sektorunda insan hüquqları və qanun aliliyini sarsıdır və əhalinin gözündə təhlükəsizlik qüvvələrinin legitimliyini azaldır.

Təhlükəsizlik xidmətləri üzərində, ənənəvi olaraq bütün nəzarət funksiyalarını həyata keçirən hökumətlərin icra orqanları bu nəzarət funksiyalarını parlamentə, məhkəməyə və mülki cəmiyyətə vermək istəmir. Əgər hətta hökumət öz legitimliyini artırmaq, maliyyə almaq və təhlükəsizlik qüvvələrini öz rəqiblərinə qarşı daha effektiv alətə çevirmək üçün TSi-ı aparmaq istədiyi halda, o, özünün hesabatlılığını artıran addımları sarsıdan işlər görə bilər və təhlükəsizlik sektoru üzərində öz nəzarətini azalda bilər.

Müharibədən əvvəl və müharibə zamanı qanunsuz işlərə və korrupsiyaya qarışan münaqişə tərəfləri, bu fəaliyyətlərdən əl çəkməyə və müstəqil nəzarət və baxış missiyalarına məruz qalmağa və hətta mümkün cinayət işi açılmasında maraqlı olmurlar. Qeyri-dövlət silahlı qüvvələrin etdiyi kimi, təhlükəsizlik qüvvələri də maddi qazanclar əldə etmək üçün öz gücündən istifadə edir, məsələn, əhali üzərinə qanunsuz vergi qoymaqla və ya təbii sərvətlər üzərində ticarətə qarışmaqla bunu edirlər.

Güclü beynəlxalq qüvvələr, yerli maraqlı qüvvələrin maraqları, gözləntiləri və strategiyaları ilə uyğun gəlməyən TSi-ı növləri aparılmasına təzyiq edə bilərlər. Buna baxmayaraq, əgər bu cür yanaşmalar danışıqlar masası üzərinə gətirilirsə və hətta sülh müqaviləsinə daxil edilirsə, o zaman yerli maraqlı tərəflər onları həyata keçirməyə maraqlı göstərməyə bilər və islahatların aparılması pozular. Digər tərəfdən, başqa ölkələrdə sülh prosesləri gedən zaman təhlükəsizlik və ədalət məsələləri ilə məşğul olan və oxşar təcrübələr daşıyan münaqişə tərəfləri öz təcrübələrini yerli qüvvələrlə də paylaşa bilər.

Əlavə oxu

Vasitəçilik üsulları və strategiyaları ilə bağlı icmal üçün:

- Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
Təsirli Vasitəçilik üçün Birləşmiş Millətlər Rəhbəri
Birləşmiş Millətlər, 2012
 - Kil Berdsley, David Quinn, Bidisha Biswas və Conatan Wilkenfeld (Kyle C. Beardsley, David M. Quinn, Bidisha Biswas and Jonathan Wilkenfeld)
Vasitəçilik üsulları və Böhran Nəticələri
Journal of Conflict Resolution, 50(1), 2006: 58-86
 - Simon Mason və Matias Siqufrid (Simon J. A, Mason and Matthias Siegfried)
Sülh proseslərində İnəmə Yaratmaq tədbirləri
Sülh proseslərinin idarə edilməsi: Afrika Birliyi
Praktikləri üçün kitabça, Cild 1: Proseslə bağlı suallar :57-77
Afrika Birliyi və Humanitar Dialoq Mərkəzi, 2013
- Sülh proseslərində TSİ –i icmalı üçün:*
- BMT TSİ-ı İşçi Qrupu
Sülh prosesləri və təhlükəsizlik sektoru islahatı
Təhlükəsizlik sektoru islahatı İnteqrasiyalı Texniki Rəhbər Qeydləri
BMT, 2012
 - Eboe Hutchful
Sülh sazişlərində Təhlükəsizlik sektoru islahatı
Birmingem. Birmingem Universiteti GFN-SSR, 2009
 - Simon Mason
Nəyə görə Təhlükəsizlik sektoru islahatı müzakirə olunmalıdır
Təhlükəsizlik siyasəti üzrə Təhlükəsizlik Araşdırmaları Mərkəzi Analizləri 194, Surix. ETH: Təhlükəsizlik Araşdırmaları Mərkəzi, İyun, 2016.

Sülh proseslərində müxtəlif növ təhlükəsizlik tədbirləri haqqında əlavə məlumatlar üçün:

- Ceremi Brikhill (Jeremy Brickhill)
Sülh Proseslərində Təhlükəsizlik tədbirlərinin vasitəçiliyi; Sahədən mühüm perspektivlər.
Surix. ETH: Təhlükəsizlik Araşdırmaları Mərkəzi, İyun, 2018
- Mark Sedra və Geof Burt
TSİ və SALQ Proqramlarının Birləşdirilməsi
TSİ Yazılar 16. Silahlı Qüvvələr Üzərində Demokratik Nəzarət üzrə Cenevrə Mərkəzi, 2016
- Hümanitar Minatəmizləmə üzrə Cenevrə Beynəlxalq Mərkəzi və swisspeace
Mina fəaliyyəti və Sülh vasitəçiliyi
Cenevrə, GICHD və swisspeace, 2016
- Ong, Kelvin
Döyüşçü qüvvələrin idarə edilməsi: Sülh proseslərində DDR
Vaşinqton DC, ABŞ Sülh İnstitutu, 2012
- Kristin Bell
Sülh Müqavilələri və İnsan hüquqları
Oksford, Oksford universiteti Press, 2000

Gəndər və sülh prosesləri ilə bağlı əlavə məlumatlar üçün

- Kristin Bell və Katerin Orurke (Christine Bell and Catherine O'Rourke)
BMT TŞ 1325 və Sülh Danışıqları və Müqavilələri
Qadınlar Sülh masası arxasında: Asiya Sakit Okean Rəyləri seriyaları 4, Cenevrə. Humanitar dialoq Mərkəzi, Mart 2011.
- BMT Siyasi İşlər Departamenti
Gəndər və İştirakçı Vasitəçilik Strategiyaları üzrə Rəhbər
BMT, 2017

Əlavə DCAF vəsaitləri

DCAF TSİ-ı və yaxşı idarəçiliyin bütün aspektləri üzrə geniş tərkibdə vəsaitlər, kitabçalar və rəhbər vəsaitlər dərc edir və onlar DCAF-ın saytından əldə edilə bilər.

Çox sayda vəsaitlər ingilis dilindən başqa digər dillərdə də vardır.

DCAF-İSSAT Praktikasası öyrənmə saytında çox sayda onlayn vəsaitlər TSİ-ı praktikləri üçün sərbəst əldə edilə bilər: <http://issat.dcaf.ch>

Silahlı Qüvvələr Üzərində Demokratik Nəzarət üzrə Cenevrə Mərkəzi (DCAF) beynəlxalq fond olaraq müxtəlif ölkələrə təhlükəsizlik sektorunda yaxşı idarəçiliyi və islahatları təşviq edir.

Mərkəz təhlükəsizlik sektorunda demokrtaik idarəçiliyi təmin etmək üçün normalar və standartlar hazırlayır və təşviq edir, dərin siyasi araşdırmalar aparır, ən yaxşı praktikaları və tövsiyələri aydınlaşdırır ölkədaxili səviyyələrdə məsləhətlər verir və praktiki kömək proqramları irəli sürür.

DCAF aşağıdakı şəxslərə təşəkkür etmək istəyir

Petra Qurtnerə dizayna görə

Çerri Ekinsə İngiliscə redaktə etdiyinə görə

Linda Çinafa Fransız dilində redaktə etdiyinə görə

Linda Maçata Fransız dilinə tərcümə etdiyinə görə,və

Fernando Kolaçoaya kompyuter proqramı hazırladığına görə

Seriyaların redaktoru

Fairli Çappuis

Bu buraxılışa isnad etmək üçün

DCAF-Təhlükəsizlik Sektoru İdarəçiliyi üzrə Cenevrə Mərkəzi. Təhlükəsizlik Sektoru İslahatı, TSİ-ı Köməkçi materialları seriyaları. Cenevrə,DCAF,2015.

© DCAF. TSİ Köməkçi materiallarını bu saytdan əldə etmək olar www.dcaf.ch . İstifadəçilər DCAF-a isnad edərək bu materialların surətini çıxara bilər və yaya bilər. Kommersiya məqsədi üçün istifadə edilə bilməz.